

378.147::34

808.5:34

PRAVNA RETORIKA U STUDIJSKOM PROGRAMU OBRAZOVANJA PRAVNIKA

Doc. dr Marinko Kresoja*

Apstrakt

Pravo je samo po sebi vezano za jezik i govor, te se tako podrazumeva da su pravnici i najbolji govornici. Pravna retorika jeste jedna od najzahtevnijih ali najodgovornijih vrsta besedništva. Govor pravnika je u funkciji plemenitog cilja. Pravnici u suštini svojim govorima imaju za cilj pravdu i pravičnost, te se zbog toga ovoj vrsti retorike posvećuje izuzetno velika pažnja još iz daleke čovekove prošlosti. Pravnik – govornik ispred sebe mora da ima jasan cilj, a to je da dokaže ono što tvrdi. Dakle, za pravnike kada govore, kod onih kojima se obraćaju, ne smeju ostavljati nikakvu sumnju, niti prostor za pretpostavljanje njihovih zaključaka. Od pravnika, kao dobrih govornika, se očekuje da povežu normativno pravne sadržaje i realnost u kojoj se oni ostvaruju. Tumačenje pomenutih sadržaja jeste uslov njihove praktične realizacije. Pravnu retoriku ne treba da posmatramo samo kao način izražavanja pravnog sadržaja govora, već i kao način tumačenja prava i pravičnosti. Važnost koju u pravu imaju argumentacija i tumačenja prava, razvija se tako i na područje pravne retorike, čime joj se vraća značaj i mesto koje joj pripada, posebno u sistemu obrazovanja pravnika. Predmet ovog rada jeste retorika i njena struktura sa posebnim osvrtom na pravno govorništvo. Opredeljenje za ovu temu ima više razloga. Prevedashodno pravno govorništvo u užem smislu (sudsko govorništvo) najstariji je poznati oblik govorništva uopšte, te kao takvo je i najzaslužnije za razvoj retorike, zatim je najpogodnije za razumevanje njene suštine i smisla. Pravno govorništvo u sebi sadrži u dobroj meri sva ostala govorništva, posebno političko; nije usmerena samo jednom vremenu, jednoj strani čovekovog života, već podjednako i višestranu usmerava pažnju na prošlost, sadašnjost i budućnost. Dalje, pravno govorništvo više od bilo kojeg drugog govorništva korenspondira sa univerzumom čovekovog bitisanja, pa je kao takvo funkcionalno, pa svakako i neophodnije od njih. U pitanju je govorništvo iz kojeg i pomoću kojeg je moguće apsolvirati sva ostala govorništva, odnosno identifikovati sve ono što je za besedu kao takvu važno u aktuelnom trenutku i datim okolnostima.

Ključne reči: *retorika, besedništvo, govorništvo, pravo, govor, govornik.*

* OTP banka Srbija a.d. Novi Sad, e-mail: marinko.kresoja@otpbanka.rs.

UVOD

Veoma često smo u situaciji da čujemo dobre govore ali i sa druge strane ocene da neki govor nije bio adekvatan sredini, vremenu, odnosno uslovima i datoj situaciji. Što znači da za govor i govorništvo, kao i za govornika imamo različite ocene onih koji slušaju konkretni govor. Različiti su pojmovi koje upotrebljavamo a vezani su za retoriku, kao što su: oratorstvo, govorništvo, besedništvo, beseda, govor itd. Samim pojavljivanjem čoveka kao živog bića pojavljuje se i govor, te za besedništvo-govorništvo možemo reći da je staro koliko i sam čovek. Čovek je sposoban da misli i da se izražava, odnosno da iskaže svoje razmišljanje u čemu je njegova prednost u odnosu na druga živa bića. Moć govora čoveku daje tu prednost da može na taj način da opšti sa okruženjem, da se sporazumeva, da vodi dijalog ali i da se dogovara. Govor čoveka može biti spontan, bez posebno utvrđenih teorijskih principa, bez utvrđene tehnike govora, međutim govor čoveka uvek ima praktični cilj. Iz daleke prošlosti ne datira samo govorništvo, nego i prvi pokušaji ritmičkog oblikovanja izraza, što ima za cilj da se onaj sa kim se komunicira pridobije za nešto ili da se odvrati od nečega. Govorništvo, odnosno besedništvo u samom početku nije odvajano od raznih drugih oblika usmenog stvaralaštva, pa se pod besedništvom, odnosno govorništvom podrazumevalo: nazdravljanje-zdravice, proricanje, zaklinjanje, basne, poslovice, razne pripovetke, recitacije itd. Za dobrog govornika ćemo često čuti ocenu da je elokventan i posebno nadaren za lep govor, što je u praksi veoma prisutna ocena za advokate, sudije, tužioce ali i narodne poslanike, novinare, glumce i druge. Govorna komunikacija napreduje u skladu s razvojem civilizacije i naučno tehničkih dostignuća. Govorništvo kao praksa prestaje da biva neka vrsta privilegije i mogućnosti samo nekih pojedinaca, već govor postaje pretpostavka za javno delovanje mnogih ljudi. Pravnici u javnom životu, bivaju u različitim situacijama da govore, odnosno da ispoljavaju svoje umeće i veštine u govorništvu, imajući u vidu struku kojom se bave, odnosno zanimanje. Autor rada pravi osvrt na definisanje pojma retorike, govorništva-besedništva, vrste govora s posebnim osvrtom na pravno govorništvo. Podelu govora na sudsko, političko i svečano još je Aristotel objasnio u svojoj Retorici. Kriterijumi za takvu podelu su uzeti po principu: da li se o nečemu odlučuje, raspravlja ili sudi, dakle o proteklim događajima ili o nečemu što se već desilo; da li se govori o budućnosti, odnosno o nečemu što treba da se dogodi; o trenutnoj situaciji i predmetima, ili pak, o onome što se trenutno događa tu i sada. Sudsko govorništvo kao jedno od najstarijih govorništava je usmereno ka onome što se desilo i ima za cilj dokazivanje zakonitog i nezakonitog. Političko govorništvo je okrenuto ka budućnosti, jer podstiče na korisno, odvraća od štetnog, što znači da nije previše zainteresovano za pravdu i nepravdu. Svečane besede ili govori su okrenuti ka sadašnjosti a imaju za cilj da hvale ono što je dobro, lepo i moralno, pri tome kao kriterijum se ne uzima to da li je čovek učinio nešto korisno ili štetno, nego da li je zanemariivši svoj lični interes, učinio nešto uzvišeno u datim

okolnostima i u svom okruženju. Kada govorimo o pravnoj retorici, treba istaći da su Antički teoretičari, uglavnom saglasni po pitanju dispozicije pravnog govora, koju čine: uvod, izlaganje-obrazloženje predmeta, dokazivanje, pobijanje određenih činjenica i završetak. Retoriku treba posmatrati kao sistem obrazovanja i vaspitanja mladih. Pravna retorika zato i treba da nađe mesto u savremenom sistemu obrazovanja i vaspitanja mladih-budućih pravnik. Autor u radu polazi od pojmovnog određenja retorike i njenog odnosa prema govorništvo, odnosno besedništvu, s posebnim osvrtom na pravnu retoriku kao specifično govorništvo i strukturu ove naučne oblasti koja treba da zauzme značajno mesto u obrazovnom sistemu pravnik.

Pravnici kao humanisti su po svom opredeljenju i profesiji okrenuti ka istini, pravdi, utvrđivanju materijalne istine i dokazivanju što je karakteristika retorike kao nauke i veštine. Pravna retorika buduće pravnik uči kako da na stručan i lep način iskažu svoje misli i kako da nastupe pred auditorijumom.

POJAM RETORIKE I BESEDNIŠTVA-GOVORNIŠTVA

Retorika, sam naziv potiče iz grčkog jezika (rehtor, retor, ritor), gde retor znači učitelj govorništva, odnosno govornik praktičara. Rimljani su preuzeli i dalje razvijali grčko besedništvo, delimično su preuzeli i termin, te pojam „retor“ označavaju učitelja govorništva, teoretičara, a za govornik upotrebljavaju domaći latinski naziv „orator“. Prvo vreme čovekovog razvitka, dok još nije postojala rečgovor, ljudi su se sporazumevali mimikom, gestovima, pokretima, znacima. Dakle, fizički pokret je najstariji način iskazivanja misli.

Kasnija faza ljudskog razvoja, podrazumeva to da su ljudi svoja osećanja pojmove izražavali rečima, te da iskažu misli kroz rečenice. Ta moć govora se stalno razvijala i ljudi su u međusobnim komunikacijama nastojali da se što lepše izraze kako bi svog sagovornik u nešto ubedili ili da pridobiju njegovu naklonost. Kasnija faza razvoja čovečanstva dostiže viši stepen, gde čovek uspeva svoje glasove obeležiti određenim znacima, od kada se beleži nastanak pismenog iskazivanja misli i osećanja.

Ovde je važno napomenuti da postoje dva načina na koje ljudi iskazuju svoje misli i osećanja i to su: usmeni i pismeni

Razlika između pismenog i usmenog izražavanja misli je u tome što se kod pismenog izražavanja sklopljena i formirana misao stavlja u obliku slova na papir, dok kod usmenog se misli izražavaju kroz glasni organ. Pismeno iskazivanje misli, osećanja ima taj nedostatak što ih stvaralac posredno predaje javnosti, dok ih usmeni stvaralac-govornik predaje neposredno.

Predajući javnosti svoje misli pismenim putem njihov stvaralac, mora da vodi računa kako one ne bi bile pogrešno protumačene, odnosno onako kako on to ne bi želeo. Usmeno iskazivanje misli nema ovu opasnost. Izražavajući svoje misli govorom, govornik ima sve načine i mogućnosti da otkloni svaku vrstu drugačijeg tumačenja od onoga koje on želi da iskaže. Dakle, govornik se služi pokretima (gest,

mimika), kako bi svoju misao pojačao i potkrepio činjenicama. Sa druge strane treba imati u vidu i to da su pismeno izražene misli trajnije u odnosu na usmeno izražavanje koje to ne karakteriše. Pismeno izražavanje misli ima i tu prednost nad usmenim, što tvorcu pismena daje dovoljno vremena da osmisli svoje stvaralaštvo, da izvrši bolji izbor i misli i reči i da svom izlaganju prida što bolju i kvalitetniju stilsku formu.

Suština napred navedenog je ukazivanje na značaj lepote iskazivanja misli koja je ujedno i jedan znak poštovanja sopstvene misli. Šopenhauer je rekao: „Ko se nebrižljivo izražava, ne ceni dovoljno svoje misli“ (Nušić Đ.B., 2011; 20). Dakle, lepo izražavanje je merilo vrednosti misli koju joj njen stvaralac pridaje prilikom usmenog ili pismenog izražavanja.

Nauka koja nas uči da lepo pismeno izražavamo svoje misli zove se stilistika, a nauka koja nas uči da lepo usmeno izražavamo svoje misli zove se retorika (Ibid).

Retorika je nauka o lepom govorništvu, odnosno besedništvu. To bi moglo najkraće da se kaže za retoriku i da se odredi njen pojam. Dakle, nesumnjivo je da je retorika nauka, veština i umetnost. Od nastanka retorike do današnjih dana, zavisno od vremena i datih okolnosti, ovoj naučnoj disciplini se pristupalo na različite načine. Retorika je određivana kao nauka, potom kao nauka i umetnost i kao umetnost i veština. Čak je bilo i negativnih određenja retorike, kao lukave veštine koja ima za cilj obmanjivanje-prevaru. Dominantna su bila uglavnom dva shvatanja retorike: da li je ona pretežno logička ili estetička disciplina? Sve te dileme nisu još uvek otklonjene imajući u vidu da se prožimaju obadva shvatanja i to: klasično i moderno shvatanje retorike.

Tako Aristotel za retoriku kaže: „Neka retorika bude sposobnost teorijskog iznalaženja uverljivog u svakom datom slučaju“ (Aristotel, 1989; 6). Aristotel je pravio razliku između retorike i besedništva, ukazujući na to da je retorika teorijska disciplina a besedništvo praktična. Tako je Aristotel tvrdio da se retorika bavi pronalaženjem najboljih sredstava za ubeđivanje, odnosno da je njen osnovni zadatak ne u uveravanju, nego u sposobnosti teorijskog iznalaženja uverljivog u svakom slučaju. Besedništvo-govornništvo je sama veština uveravanja, dok retorika ima zadatak da iznalazi najpogodnija sredstva za uveravanje slušalaca i daje savete na koji način se to može postići.

Ciceron je takođe podrazumevao razliku između besedništva – govornništva i retorike, te o retorici govori kao o nauci, dok pod besedništvom-govorništvom podrazumeva govorničku praksu, odnosno praktično besedništvo-govornništvo. Ciceron ističe: „Ne nastaje elokvencija iz retorike, nego retorika iz elokvencije“ (Avramović S., 2009; 23).

Autor najpoznatijeg rimskog udžbenika retorike; Marko Fabije Kvintilijan „Obrazovanje govornika“, još je precizniji u jednom od svojih brojnih pokušaja da definiše retoriku, on nedvosmisleno ukazuje da je retorika „Nauka o dobrom govoru“ (Ibid).

Jovan Sterija Popović, komediograf, profesor prava, ali i pisac prve retorike u modernoj Srbiji, smatra da je retorika nauka koja pravila krasnorečja izlaže i

opključuje sposobnost predstavljenija i misli izražavati pravilno, jasno i saobrazno s celju (Ibid). Pre njega Dositej Obradović je smatrao da je retorika nauka lepo govoriti, srce množenstva ljudi dobijati i celi narod na sve što je dobro, pohvalno i opštepolezno sklanjati i dovoditi.

Ako pogledamo po nazivu knjige koju je napisao Branislav Nušić „Retorika“, ona ima i podnaslov koji glasi „Nauka o besedništvu“, dolazimo do jasnijeg stava da postoji razlika između retorike i besedništva-govorništva.

Na kraju i stari Grci su razlikovali pojam besedništvo-govorništvo, koji se pojavio ranije od pojma retorike koji je nastao kasnije.

Retorika, dakle, predstavlja nauku o besedništvu-govorništvu, teorijski uobličena pravila i principe koji će pomoći da se održi uspešna beseda-govor, dok je samo besedništvo-govorništvo praktična oblast u kojoj se ta pravila primenjuju.

Aristotel je na primer napisao najpoznatiji antički udžbenik „Retorika“, dok se nije nešto posebno isticao u svojim govorničkim nastupima. Dok se Demosten, šampion grčkog i svetskog besedništva u praktičnom smislu, nije ujedno bavio i teorijom. Tako da razlika između retorike i besedništva-govorništva očigledno postoji. Retorika je teorijska naučna disciplina dok je besedništvo-govorništvo praksa. Ovi pojmovi se mešaju zato što su retorika i besedništvo-govorništvo veoma bliski. Retorika usmerava besedništvo-govorništvo, tako što utvrđuje osnovna načela i pravila koja besednik-govornik primenjuje u praksi prilikom sastavljanja i iskazivanja besede-govora. Davno je rečeno da praksa bez teorije ne može da egzistira, odnosno da je teorija bez prakse beskorisna. Dakle, teorija i praksa ne mogu jedno bez drugoga.

Različita poimanja retorike, kao i uzroci bipolarnosti pozitivnog i negativnog određenja su u prirodi ove naučne discipline, ali i u njenim teoretičarima i praktičarima. Prenaglašavanje jednih i umanjivanje drugih činjenica dovodi do toga da se retorika proglašava za „nauku nad naukama“ i da joj se poriče svaki naučni domet.

Tako retorika pored učeničkog i učenog besedništva-govorništva, počinje i da se čita, jer kao naučna veština i delatnost govorom-rečju, ona se transformiše, i iz usmenog govora-besede prelazi u pismenu, odnosno retorizovanu literaturu. Posmatrano iz aspekta pravne retorike nas treba da zanima svakako živa reč ali i pismena koja se sastavlja (optužnice, žalbe, presude, prigovori, zapisnici, ugovori, službene beleške, izveštaji itd.). Pravnici svojom besedom-govorom kod drugih ljudi nešto može da postigne na tri načina i to su: 1) da ih primora; 2) da ih nagovori i 3) da ih ubedi. Prvi način podrazumeva upotrebu različitih sredstava i metoda prinude. Kod druga dva metoda, odnosno kod nagovaranja i ubeđivanja, u principu se koristi samo jedno sredstvo a to je govor. Što bi Kvintilijan rekao: „Govor mora proizvesti trostruki efekat: on mora osvajati, ubeđivati i pokretati osećanja“ (Radonjić R., 29). Pravicima je to dobro poznato da se prinuda suštinski razlikuje od nagovaranja i uveravanja, odnosno ubeđivanja. Dakle, sve ono što se postigne prinudom traje, obično, onoliko koliko i sama prinuda. Nagovaranje i ubeđivanje govorom su metode koje podrazumevaju slobodnu volju onih koji ubeđuju ili

nagovaraju ali i onih koji se nagovaraju ili ubeđuju. Retorika kao nauka i veština usmerava govornika na korisnost ubeđivanja i nagovaranja u odnosu na prinudu, gde je nagovor i ubeđivanje u etičkom smislu nesumnjivo superiorniji od prinude.

Retorika, dakle besedu-govor čini najprihvatljivijim, najefikasnijim ali i najmoćnijim sredstvom za ostvarivanje čovekovog uticaja na druge ljude. Ono što je važno ovde imati u vidu a to je da ono što se svesno prihvati kao rezultat slobodno formiranog uverenja, ima duži vek trajanja i ima svakako mnogo veći uticaj nego nešto što je silom-prinudom nametnuto. Naravno, sve je to tako, ukoliko nije u pitanju zloupotreba govora.

Mnogo je u praksi verbalnih oblika izražavanja koje ne možemo tretirati kao govor-besedu u smislu retoričnosti. U takve oblike verbalnog izražavanja spadaju sva neobavezna ćaskanja, ciljna i neobavezna meditiranja o svemu po malo, javna pogovaranja i ogovaranja. Činjenica da neki od ovih oblika verbalnog izražavanja mogu imati formu dužeg izlaganja-monologa, kao i to da oni mogu biti elokventni, ne znači da ih možemo klasifikovati u govor, odnosno besedu.

Pravna retorika nas uči da se besedom-govorom može smatrati samo onaj oblik izražavanja misli, osećanja i poruka koje je zasnovano na nekim pravilima i principima, i ima jasan cilj a to je težnja ka istini, pravdi i pravičnosti.

Retorika je nauka koja teorijski i praktično ulepšava i oblikuje govor, tako da usmerava govornika da dobrim govorom pouči, pruži užitak auditorijumu ili sagovorniku, služeći se istinom, argumentima, stalno težeći pravdi i pravičnosti. Tako je pozitivna retorika spoj nauke, umetnosti i veštine.

Retorika je nauka zato što:

- uči pravilnom i lepom izražavanju misli i emocija;
- iznosi istinu, težeći novim saznanjima i otkrićima;
- utvrđuje pravila i principe učenog govorništva;
- se oslanja na logiku kao nespornu nauku i primenjuje logičko zaključivanje;
- pravilno i jasno razvija misli koje su uslov uspeha, dok pojam, sud i zaključak su sami po sebi elementi logičkog mišljenja;
- kao i svaka nauka uvažava zakonitosti, red i uslovljenost;
- govor-besedu posmatra kao misaoni i psihoemocionalni proces u kome se rečima mogu izraziti i najsloženije misli i emocije, čime se oslanja na psihologiju, koja govor-besedu tumači uvažavajući zakone čovečije duše;
- kao i svaka nauka raspolaže sistemom znanja;
- oslanja se na lingvistiku, sintaksu, gramatiku i druge pomoćne nauke i
- kao i stilistika pronalazi nove mogućnosti govornog-besedničkog izražavanja pridržavajući se principa kvalitetnog, jasnog i dobrog govorništva, odnosno besedništva.

Istorijski posmatrano za retoriku možemo konstatovati da je ona **umetnost**, jer joj se to retko kada u njenom razvoju poricalo. To se najčešće odnosi na umetnost govora, kao značajne stvaralačke delatnosti. Retorika je lepim govorom koji proizilazi iz utvrđenih pravila i principa, imala za zadatak da zadivi slušaoce,

priušti uživanje sagovornicima, odnosno slušaocima, pobudi prijatne emocije kod prisutnih i preko srca i duše pridobije poruke auditorijuma. Lepo nanizane misli su uvek ostavljale estetički utisak, tu je i jezičko-stilski doterani izraz, slikovito izražavanje, kojim se kod slušaoca, odnosno sagovornika pobuđuje mašta i tako ih čini misaono aktivnijim.

Retorika je nesumnjivo i **veština** govora. Vešt govornik je onaj koji ima posebne odlike, koje se sastoje u svesnoj zamisli, znanju, tehničkoj spremnosti, stručnosti i preciznosti pa i dovitljivosti, gde posebno do izražaja dolazi i dobro poznavanje pravila i principa govorništva-besedništva. U govorništvu, odnosno besedništvu su veštine podređene proizvodnji nečeg lepog i dopadljivog, što se ostvaruje i nemim govornim organima, odnosno pokretima, kao što su: stav, držanje, mimika, gestovi i sl.

PREDMET PROUČAVANJA RETORIKE

Predmet proučavanja retorike kao nauke je usmeno izražavanje govornika-besednika. Kao i svaka druga nauka retorika ima jasno određen predmet proučavanja i ona proučava opšte uslove govora-besede, odnosno izlaganja, oslanjajući se na logičko razmišljanje i izražavanje te tako utvrđuje principe i pravila govorničke-besedničke tehnike. Predmet retorike je podjednako i srazmerno teorija i praksa besedništva-govorništva.

Retorika kao nauka i umetnost, proučava i akustičnu stranu govora-besede. Pisani govor-beseda, može da posluži analitičkom sagledavanju misaonih tokova, ali tek u govoru kao zvuku, na osnovu muzičkih, intonacijskih i ekspresivnih vrednosti, iz sklada značenja i tona, možemo zaključiti njegovu emocionalnu stranu. Za pisani govor možemo reći da ne postoji, kao što ne postoji ni pesma bez zvuka, jer je to govor bez emocija.

Predmet retorike je da u govoru kao zvuku ugradi govornikove-besednikove misli pretvorene u reči, međutim ona u govor ugrađuje i emocije govornika koje on iskazuje brojnim pokretima-znacima kao što su: intenzitet, glasnost, tempo, ne verbalni oblici komunikacije (mimika, gestovi, pogledi i tsl.).

Retorika uči govornika-besednika da svojim govorom-besedom izražava svoje misli, stavove, ubeđenja, osećanja, želje, zahteve, tako da on to sve čini kako bi uticao na formiranje mišljenja, buđenje emocija i ukupno ponašanje sagovornika ili prisutnih kojima se obraća. Govornik-besednik sve napred navedeno čini celim svojim bićem. Tako je predmet proučavanja retorike, u suštini, glasna retorika, a ne samo ono što na papiru piše, kao tekst govora. Praktično predmet proučavanja retorike je sve ono što je sadržaj govora-besede, odnosno sam govor-beseda i sve ono što ih prati u datim okolnostima. Emocionalna strana govora-besede inspirisana je sadržajem istog, jer ona iz njega proizilazi, sa govorom čini ukupni sklad a ton kojim se govori je odraz te harmonije.

Na kraju predmet proučavanja retorike je i sve drugo što je u funkciji realizacije jedne besede-govora, kao što su: stav govornika-besednika, pokreti kao

nemi govorni organi govornika, ponašanje sagovornika, ambijentalni uslovi u kojima se govori, tehnička pomagala prilikom realizacije govora, savladavanje treme pred nastup posebno kada je u pitanju širi auditorijum gde govornik izlaže.

Retorika je bliska stilistici, polazeći od uzajamnog odnosa između govornog i pisanog izražavanja, u aktuelnom vremenu se s pravom smatra da je stilistika u suštini moderna-savremena retorika. Kao stilistika i retorika se bavi, pronalaženjem novih mogućnosti izražavanja, što joj daje karakter prilagodljivosti aktuelnim uslovima i vremenu savremenih naučnih i tehničko-tehnoloških dostignuća.

CILJ PROUČAVANJA RETORIKE

Cilj, odnosno svrha retorike kao nauke jeste da, pozivajući se na pravila i principe govorne-besedničke tehnike, pouči kako treba pravilno i lepo usmeno izražavati misli i emocije. Trojaka je svrha govorništva-besedništva i to je: 1) da pouči; 2) da pruži zadovoljstvo i užitek i 3) da uveri, odnosno ubedi kao rečitost, budeći kod sagovornika emocije.

Navedeni ciljevi su ostvarljivi pod uslovom da govornik-besednik poseduje znanje, da je stručan i kompetentan, obrazovan, ako iznosi samo istinu i ako, kroz primenu tehnike i principa, ulaže celog sebe, posebno svoje umne i emotivne sposobnosti i na kraju ako iskreno veruje u ono što govori-besedi.

Cilj dobrog govora-besede je dakle, istina i dokazi-argumentacija svega onog što se iznosi u konkretnom govoru, jer „Istina boli ali i leči“, dok, „Laž ubija i uništava a ne može da izleči“. Govornik treba da u iskazivanju svojih misli dokazuje istinu, koju će slušaoci, odnosno prisutni sagovornici da razumeju i ne samo da razumeju nego da je i osećaju. Istinom se slušaoci mogu pridobiti u govoru-besedi koje govornik iskazuje.

Cilj proučavanja retorike je da govornika-besednika uči kako da se obraća, razumu, osećanjima i mašti sagovornika-slušalaca, služeći se logikom, znanjem, ubedljivošću i argumentima.

Reč i komunikacija su osnovna sredstva pravnika. Zato je cilj retorike da razvija veštine komunikacije i kulturu pravničkog izražavanja, što je posebno karakteristično za cilj proučavanja pravne retorike. Pravna retorika je važan elemenat pravničke profesije, te je kroz učenje retorike studente neophodno upoznati s teorijskim postavkama retorike kao nauke. Dalje, putem praktičnih vežbi je potrebno kod pravnika razvijati veštinu, prezentaciju pravne argumentacije, izlaganja, nastupa, dijaloga i da znaju da ubede i nagovore, odnosno uvere sagovornike u istinitost svog izlaganja.

Cilj pravne retorike je u tome da nauči pravnike kako da u svojim nastupima, sopstvene misli izražavaju na plemenit, vešt, jasan i argumentovan način. Dakle, cilj retorike kao nauke je da uči plemenitosti, umetnosti i veštini, gde joj je glavni cilj da podučiti govornika-besednika da iznosi istinu.

Cilj retorike je dakle, da govornika i njegove sagovornike, odnosno slušaoce učini srećnim i zadovoljnim.

METODE PROUČAVANJA RETORIKE

Retorika kao nauka se oslanja na pomoćne nauke od kojih preuzima metode i tako ih prisvajajući iste čini sopstvenim metodama. Nauke na koje se retorika oslanja u svom proučavanju su: lingvistika, etika, psihologija, logika, gramatika, stilistika, estetika i metode retorike su nesporno metode ovih nauka. Prilikom utvrđivanja retoričkih vrednosti najčešće se primenjuju metode analize, odnosno analitično sintetički metod, međutim koristi se i komparativna metoda, kao i metoda logičkog zaključivanja, ali i analogija i drugi postupci.

Istorijski metod, strukturalistički metod, kao i metod aktivnog učesnika i posmatrača se takođe mogu uspešno primenjivati u skladu sa svrhom proučavanja.

Veoma je važno istaći da je retorika plemenita nauka, umetnost i veština, čiji je glavni cilj da iznosi istinu. Retorika polazi od toga da se prikladnim usmenim govorom, odnosno besedom, može značajno uticati na misao, osećanje, volju i aktivno delovanje drugih ljudi. Retorika utiče rečju, a ne korupcijom i prinudnim metodama (ucene, ubistva, rat, prevara, laž itd.).

Retorika koja ne služi istini je govor koji obmanjuje i on je unapred osuđen na propast kao tzv. "lukava veština". Vrhunski kriterijum pozitivne retorike kao nauke je istina i zato je retorika humana nauka.

Retorika se uči i vežba do savršenstva i u kontinuitetu. Zato metode retorike su usmerene ka stvaranju kolektiva koji stalno uče.

Uspešna komunikacija nije nešto što se „tek desi“. Ona predstavlja rezultat kompleksnog skupa veština koje se razvijaju, usavršavaju, vežbaju, podstiču i prilagođavaju datim okolnostima.

Retorika je nauka koja nas uči kako postati dobar govornik i pri tome se fokusira na deset ključnih oblasti u kojima se razvijaju tehnike neophodne za efikasan govornički nastup i slušanje. Te oblasti su:

- zamišljanje;
- aktivno slušanje;
- pamćenje;
- uspostavljanje odnosa sa publikom;
- govor tela;
- mogućnosti glasa;
- pribranost-koncentracija;
- improvizovanje;
- interpretiranje i
- kritika.

Metode koje razvijaju ove veštine treba prilagoditi u radu sa studentima, kroz pravne klinike, praktične vežbe, uvođenjem takmičenja u besedništvu. Veoma

je važno u proučavanju retorike aktivno učešće studenata, budućih pravnika kroz studije slučaja (case study).

Metoda stalnog sprovođenja analize, kako studenti savlađuju pojedine veštine i koliko su napredovali u određenom periodu učenja, je veoma značajna u proučavanju retorike sa drugim pravnim predmetima na pravnim fakultetima

Svaka od navedenih deset poglavlja usmerenih ka ključnim oblastima sačinjena je iz pet delova i to su:

- uvod, gde se daju osnovne informacije, anegdote i sugestije, kao i pregled tehnika i veština koje su u vezi sa tom oblašću (krivično pravo, građansko pravo, porodično pravo, kriminalistika itd);
- proba, koja na osnovu posmatranja ili provere omogućava procenu jakih i slabih strana onih koji uče u određenoj oblasti;
- razvojne veštine, koje obuhvataju taktičke situacije-igre namenjene parovima i timovima, aktivnosti u prostorijama (učionice, pravne klinike...) i vežbe za parove i manje grupe, čiji je cilj jačanje i razvijanje specifičnih veština i tehnika (optužba, odbrana, rasprava, obavljanje informativnih razgovora, rešavanje postavljenih taktičkih situacija itd);
- dodaci programu sastavljenih od igara, aktivnosti i praktičnih vežbi i
- lista za brzu procenu uspešnosti profesora i studenata.

Istraživanje, analiza, razvoj i procena veštine usmene komunikacije su deo retorike ali i nastavnih programa iz drugih predmeta, kao što su: krivično pravo, krivično procesno pravo, građansko pravo, kriminalistika, autorsko pravo, obligaciono pravo itd. Sa druge strane posmatrano, iz svih predmeta studenti se ocenjuju na osnovu usmenog odgovora a kvalitetu tih odgovora retorika može samo da doprinese u pozitivnom smislu.

PРАВNA RETORIKA I PРАВNO GOVORNIŠTVO

Pravno govorništvo kao i govorništvo-besedništvo uopšte, prethodi nastanku države i prava, pravde i pravičnosti. Pravnog govorništva je moralo biti još u prvim organizovanim ljudskim zajednicama, gde su se pojedini članovi u tim zajednicama takmičili za svoje mesto i ulogu, prvo ubeđivanjem ko je u pravu za određene tvrdnje ili stavove. Posmatrano iz pravnog stanovišta, nezamislivo je da, osim lične snage, hrabrosti i dovitljivosti, i govor nije bio taj koji je mogao da presudi ko će biti u pravu. Nastankom države, pravno govorništvo, kao i političko, sudsko i prigodno, postupno se razvija i usavršava sve do današnjih dana, što treba i dalje da nastavi sa razvojem i oblikovanjem u nešto što je prilagođeno aktuelnom vremenu i konkretnim okolnostima i situacijama.

Aristotel je u svojoj knjizi Retorika istakao da postoje tri vrste govora, koji odgovaraju trima vrstama slušalaca. Tako Aristotel tvrdi: „Svaki se govor sastoji iz tri elementa: lica koje govori, predmeta o kojem govori i lica kojem se obraća pod kojim podrazumijevam slušaoca na koga se odnosi krajnji cilj, ili predmet govora“ (Aristotel, 1989; 14). Tako Aristotel ukazuje na to da slušalac može biti, ili običan

posmatrač, ili sudija, s tim što sudija odlučuje ili o prošlim ili o budućim događajima. Tako on smatra da se članom narodne skupštine smatra onaj ko odlučuje o nekim budućim događajima, sudijom onaj ko odlučuje o proteklim događajima, dok se običnim posmatračem smatra onaj ko prosuđuje o talentu govornika.

„Dosljedno tome, ima nužno i tri vrste govorništva: političko (savjetodavno), sudsko i epideiktčko“ (Ibid).

Tako Aristotel za sudsko govorništvo kaže: „U sudskom govorništvu susrećemo optužbu i odbranu, jer od dvije stranke u sudskom sporu jedna nužno optužuje, a druga se brani“ (Ibid).

Imajući u vidu da je sudsko govorništvo-besedništvo jedno od najstarijih, odmah uz političko govorništvo, možemo zaključiti da je ono preteča pravnom govorništvu koje možemo posmatrati iz više aspekata.

Pravna retorika je posebna naučna disciplina u okviru opšte retorike o pravnom govorništvu, koja proučava teorijski oblikovana pravila i principe koji imaju za cilj uspešnost pravnika u govornom izražavanju, dok je pravno govorništvo praktična oblast gde se ta pravila primenjuju.

Pravo je društvena tvorevina, gde zakoni i pravni sistemi nisu stvar prirode, već ljudsko delo. Dakle, pravo čine institucionalni faktori kao što su naredbe i pravila a njih stvaraju ljudi koji misle, govore i deluju.

Glavnu funkciju prava kao sredstva društvene kontrole ne bi trebalo gledati i procenjivati kroz privatne parnice ili krivične progone, koji čine vitalni ali i dalje pomoćni mehanizam koji se primenjuje u slučaju grešaka u sistemu. Pravna retorika nas uči tome da funkciju prava treba sagledavati u raznovrsnim metodama koje pravo koristi da bi kontrolisalo, usmeravalo i planiralo život ne samo u sudu nego i van suda.

Kvintilijan je u svojoj knjizi „Obrazovanje govornika“, naglasio da je govorniku potrebno poznavanje građanskog prava: „Govorniku je također potrebno znanje građanskog prava, a isto tako narodnih običaja i vjerskih obreda države u čijem javnom životu on treba da učestvuje“ (Kvintilijan, 1967; 504). Kako je moguće da pravnik daje pravne savete ukoliko ne poznaje osnovne elemente na kojima se prevashodno zasniva društvo. Dakle, svako pravo se zasniva na pisanim zakonima i običajima. Kvintilijan u svojoj knjizi navodi i sledeće: „Zato ne bih želio da moj govornik ne uzmogne pružiti usluge ako se slučajno pojavi na preliminarnom procesu ili da ne zna pripremiti i iznijeti dokazni materijal“ (Ibid, 505).

Pravničko govorništvo se uglavnom odnosi na tumačenje ili na razlikovanje zakonitog od nezakonitog, pravičnog od nepravičnog. Razlikovanje značenja svake reči ili je zajedničko svim pravnicima ili je svojstveno samo govorniku. Pravičnost je poznata svakom čoveku a ne samo pravniku. Zato pravni govornici treba da budu pošteni i razumni, odnosno takvi koji se neće uznemiravati ukoliko im se neki sagovornik verbalno suprotstavi, pošto rade na onom što im je zajedničko, gde je

svakom dozvoljeno da ima svoje mišljenje a krajnji cilj im je materijalna istina, pravda i pravičnost.

Pravno govorništvo možemo posmatrati kao govorništvo pravnika: Javnih tužilaca, sudija (krivičara, parničara), advokata, policijskih službenika, kriminalista, pravnih savetnika, notara itd. Dakle, svih onih ljudi pravne struke. Adekvatno tome možemo govoriti o sudskom, tužilačkom, notarskom, kriminalističkom, bezbednosnom govorništvu-besedništvu.

Pravna retorika je veština koja pravnike uči i kako da prepoznaju sve one koji krše zakon i pravila koristeći lažnu-obmanjujuću besedu. Činjenica je da su prevaranti elokventni i da svojim obmanjujućim govorom mogu da dovedu u zabludu sve one koji slepo veruju u njihovu priču. Sa druge strane retorika je nauka i veština koja nas uči kako da pravilno i argumentovano govorimo ali i da razumemo kako nastupaju oni koji vrše kriminalne delikte na štetu drugih manje više naivnih lica u javnom i privatnom životu.

Obrada lica mesta kriminalnog događaja se sastoji u gledanju, dok veliki deo čini i slušanje. Slušati-znati kako slušati je veoma važna stvar. Znati slušati ne samo šta ljudi govore, nego je važno i kako oni govore. Kakva im je boja glasa, da li odgovara izrazu lica ili položaju tela i kakve pokrete pravi prilikom govora. Veoma je važno znati i moći čitati sa usana šta govore lica koja daju izjave. Sve to nije dovoljno za utvrđivanje činjeničnog stanja, ali može značajno da doprinese spoznavanju da li neko govori istinu ili je izbegava veštom manipulacijom.

Dobri pravnici-kriminalisti pribavljaju i čuvaju informacije, znanja primenjuju tehničko znanje i uvek ostaju otvoreni, objektivni i logički. Oni takođe, treba da budu vešti i sa kulturološkog stanovišta, dalje, treba da su vešti u komunikaciji sa svim polnim, etničkim, generacijskim, socijalnim i političkim grupacijama.

Retorika kriminalistima pomaže da na kvalitetan način prime ogroman broj informacija. Oni se susreću sa ljudima svih slojeva života (radnici, menadžeri, stručnjaci, političari, muškarci, žene, maloletnici, stariji ljudi itd.) i svakom od njih treba prilagoditi svoj pristup, govor, obraćanje, razgovor i sl.

Kriminalisti, stiču znanje i veštine u istražnim tehnikama kao što su intervjuisanje, ispitivanje, kroz učenje retorike. Objektivnost je od esencijalnog značaja za krivične istrage i kriminalističke delatnosti, što se sve proučava na pravnim fakultetima.

Istraga zahteva emotivnu stabilnost, jer ovlašćena službena lica koja imaju previše izražen odbrambeni stav ili su previše osetljivi mogu da postanu žrtve stresa. Retorika nas uči i tim veštinama kako dobrim, tačnim i pravičnim pristupom izbeći stresne i neugodne situacije.

Kriminalista, odnosno pravnik, mora da bude spreman da apsorbuje vređanje i da pokaže u isto vreme ljubaznost, humanost i razumevanje. Moraju ostati nepristrasni i ne smeju se mešati u tuđe delovanje, jer će problem onih sa kojima kontaktiraju, umanjiti njihovu objektivnost.

Dobar pravnik mora da nauči kako će prepoznati laž i poluistinu, te da se uveri u to ko govori istinu, ko ima važne informacije koje vode ka dokazima a ko se ponaša sumnjivo.

Retorika za buduće pravnike treba da predstavlja nastavu koja obuhvata sadržaje van tradicionalnih uloga kriminalista, tužioca, advokata, sudija, dakle, kao vid delatnosti društvenih uloga i povezivanja sa lokalnom zajednicom i ukupnim ambijentalnim uslovima (community policing).

Učenjem retorike pravnici razvijaju širok, raznovrstan, interdisciplinarni i multidisciplinarni pristup. Zato što se u aktuelnom vremenu, između ostalog, traži poznavanje etničkih i kulturnih vrednosti, kao i običaja u određenoj sredini, uloge religija i faktora nasleđa itd.

Kriminalistiku, krivično pravo, krivično procesno pravo, građansko pravo i druge pravne nauke, nije moguće zamisliti kao „čiste“ nauke bez retorike, logike, psihologije, ovakve ili onakve filozofske koncepcije.

Retorika uči i kako treba znati slušati druge kada govore. Važno je šta se govori-emituje i način na koji se to radi, ali i karakteristike publike, kojoj se poruke upućuju. Nevešto vođena komunikacija, koja ne vodi računa o kulturnim različitostima i značenju simbola i rituala, može značajno pokvariti konkretnu situaciju.

Ljudi se ne rađaju talentovani za dobrog govornika ili pravnika, već se to mora učiti putem procesa primarne i sekundarne socijalizacije, koje su u suštini komunikacije.

Opisujući sudsko govorništvo Aristotel kaže: „ovdje je nužno voditi računa o trima stvarima: prvo, kakva je narav i koliki je broj motiva koji ljude navode da nepravedno postupaju, i treće, kakvog su karaktera i naravi osobe prema kojima se nepravedno postupaju“ (Aristotel, 1989; 47). Govoreći o sudskom govorništvu on dalje ukazuje na prirodu i broj onih premisa iz kojih treba da se izvode silogizmi u odnosu na optužbu i odbranu. Definišući pri tome nepravedno izvršena dela kao protiv zakonitost, odnosno protivpravno ponašanje, te za to predviđa odgovornost, ukazujući na motive i namere izvršilaca kriminalnih delikata.

Ako analiziramo protekli period, odnosno nastanak i razvoj retorike dolazimo do podataka da je sudsko govorništvo-besedništvo, po svom nastanku jako staro jer je nastalo uspostavljanjem državne organizacije. Predmet rasprave, kod sudskog besedništva-govorništva je utvrđivanje istine a do utvrđivanja iste se ne dolazi baš na jednostavan način. Da bi se došlo do istine i utvrđenog činjeničnog stanja potrebno je obezbediti mnoštvo dokaza uz preduzimanje različitih metoda i postupaka. Svaki pravnik govornik prevashodno treba da bude dobro obavešten, dalje on mora da raspolaze valjanom argumentacijom kako bi dao svoje zaključke, međutim on mora da poseduje i osobinu „govorljivosti“, kojom će pridobiti sagovornike. Na primer sudski govornik, bez obzira da li se radi o Javnom tužiocu ili braniocu optuženog, treba da sarađuju sa sudom u nameri i želji da se dođe do prave istine, pa čak i kada su činjenice protiv nekog branjenika, advokat ne treba da okrivljuje sudije nego da čuva dostojanstvo suda i time štiti pravdu i pravičnost.

Najbolji advokati su, od nastanka sudstva, ujedno i najbolji govornici-besednici, jer oni poseduju istraživački duh, znanje, međutim ono što ih posebno krase jeste govornički talenat i da činjenice izlažu po redosledu, da ih povezuju i suprotstavljaju. Advokati otkrivaju smisao činjenica-dokaza i tako prodiru u njihovo pravo značenje.

Sudski govornici treba da poseduju visok stepen virtuoznosti, gde uverljivim govorom, posebno na kraju, pre izricanja presude, nastoje da proces preusmere u svoju korist. Epilog ovakvog govorništva je uobičajeno usmeren ka izazivanju emocija, zato u tom delu govora-besede, dolazi do pozivanja na humanost, pravdu i pravičnost, zakonitost, na ljubav prema čoveku itd. Pravnici, u ovom slučaju tužioc i branjenici se pozivaju na etiku, jer je etičnost njihova vrlina. Učenjem pravne retorike budući pravnici na pravnim fakultetima će spoznati šta znači etičnost i da u svom budućem pozivu nikada ne prekrše etičke norme.

Ovde valja pomenuti istaknute predstavnike sudskog, odnosno pravničkog besedništva-govorništva kao što su: Enriko Feri, Sokrat, Gorgija, Ciceron, Kvintilijan i dr. Od naših savremenih sudskih govornika treba pomenuti: Fila Filota, Borislav Ignjatović, Veljko Guberina, Toma Fila i drugi koji su učestvovali u najvećim i najtežim procesima u proteklom vremenu.

POJAM, ELEMENTI, STRUKTURA, PRIPREMA I IZLAGANJE GOVORA-BESEDE

Kao što je već napred opisano, govor-beseda je jedno od najstarijih čovekovih svojstava i sredstava za ostvarivanje komunikacije sa drugim ljudima.

Govorom-besedom se može smatrati samo ono izražavanje misli, osećanja i poruka, zasnovanih na pravilima i principima retorike kao nauke i prakse. Govor, odnosno beseda mora da ima jasnu svrhu. Mnogo je različitih verbalnih oblika izražavanja koje ne možemo prihvatiti za govor-besedu. Takvi oblici su, na primer, razna neobavezna, besciljna, ne sistematizovana meditiranja o svemu i svačemu, ugodna časkanja, razmena SMS poruka, ogovaranja i sl. U praksi se dešava da neki od navedenih oblika verbalnog ili pisanog izražavanja imaju formu dužeg monologa, govornici su elokventni, te protkani elementima nadahnute dramatike, međutim to sve ne mora da znači govor-besedu.

Metoda izražavanja je veoma bitna odlika govora, jer govor spada u najsloženije i najintenzivnije jezičke izraze. Govor-beseda, imaju za cilj da nagovore, uvere, uzbude i ponesu. Retorički posmatrano govor je podjednako usmeren razumu slušalaca i njihovim čulima.

Za razliku od ostalih upotreba jezika, govorom se postiže sklad forme i sadržine, smisla i značenja. Govor se od ostalih verbalnih izražavanja, razlikuje u svrsishodnosti, ali i posebnom tonu, ritmici, harmoniji i emocijama.

Smisao govora u mnogome zavisi od intonacije. U intonacione elemente govora, koji pomažu postizanju veće efektivnosti, po pitanju lepote izražavanja i jačine emocija, spadaju: melodika-visina glasa; dinamika-jačina glasa; ritmika-ritmički signali; mertika i pauza.

Kvalitet besede zavisi od njene arhitektonike, odnosno od toga da li je strukturno skladna i harmonična. Govor treba da predstavlja jasno i precizno uspostavljen odnos elemenata unutar njega samog i da ima karakter jedne homogene konzistentne celine, koja nema ništa suvišno ali da tu ništa i ne nedostaje.

Govor, treba da je funkcionalan, tako da svaki njegov deo logički proizilazi iz onog prethodnog, a i da upućuje na vezu sa sledećim. Ukoliko govor nije takav, on bi predstavljao samo slab mehanički spoj nepovezanih reči, bez osmišljenosti i jasnog cilja.

Strukturna priprema govora podrazumeva strogo poštovanje sledećih principa: 1) jedinstva; 2) progresije i 3) ravnomernosti.

Princip jedinstva, znači da celokupan sadržaj govora mora najbliže biti vezan za njegov predmet.

Princip progresije, znači da delovi govora treba da budu tako nanizani da svaki njegov sledeći-novi deo-sadržaj, označava blizinu ostvarenja osnovnog cilja govora-besede.

Princip ravnomernosti, znači to da svaka jedinica u strukturi govora ima u njemu toliko mesta koliko njena važnost to zahteva.

Pravna retorika u obrazovanju pravnika, ističe da govor uvek ima za cilj da onima kojima je namenjen, prenese neku poruku. Kako će ta poruka izgledati to sve zavisi od toga šta se konkretnim govorom, odnosno besedom želi postići.

Govorna komunikacija će funkcionisati onako kako je govornik osposobljen da se obrati auditorijumu, na način pogodan da: a) zaokupi njegovu pažnju; b) usmeri njegovu interesovanje; c) stvori kod njega želju i

d) motiviše ga na akciju (Radonjić R., 2006; 35).

Mnogi s razlogom dele mišljenje Dejla Karnegija, „da postoje samo dva načina govora: *uspešan*, što će reći-samopouzdan, siguran, energičan... i *neuspešan*, što znači-nesiguran, zbunjen, plašljiv, konfuzan“ (Ibid).

Dakle, govor se mora pripremati, jer nema samoukih, odnosno prirodno nadarenih dobrih govornika, kojima nije potrebno učenje i vežba. Istovremeno je važno istaći da nema ni uspešnih govora koji nastaju spontano, odnosno sami od sebe, prosto, jednostavno i lako. Veoma je važno govornikovo iskustvo, talenat, nadahnuće i želja da govori, jer su to sve pretpostavke za uspešan i kvalitetan govor. Međutim, sve navedeno nije dovoljno, zato što je kvalitetan govor bez temeljne pripreme, jednostavno retkost. Svaki govor je dobar onoliko, koliko je pažljivo pripremljen, tako priprema govora ne sme izostati ni u situacijama kada se „nema vremena“.

Priprema govora je složen proces, koji se odvija kroz više faza, koje su međusobno logički povezane i u mnogim pogledima jedna drugu uslovljavaju. Dominantna je ipak, priprema govora koja se odvija u pet faza (Ibid, 37). Radi se o sledećim fazama, koje su navedene po redosledu, kojim se uobičajeno izvode, a to su: 1) određivanje predmeta i cilja govora; 2) postavljanje rezolucije govora; 3) definisanje pojmova; 4) izbor pokazatelja i 5) izbor stila kojim će se govoriti.

Govoriti, odnosno besediti, nikako ne znači „pričati napamet“, odnosno izlagati pripremljeni govor bez ikakvog koncepta. Koncept je veoma važna pretpostavka za dobro držanje govora-besede.

Koncept govorniku služi da ne odluta od teme i da izlaže na sistematizovan i povezan način. Uobičajeno je da se govor sastoji iz tri dela, prilikom izlaganja a to su: 1) uvodni deo govora, gde se vrši prilaz temi; 2) središnji deo, koji je namenjen izlaganju osnovne teme, njenoj izradi i argumentaciji i 3) zaključni deo govora u kojem se sumiraju rezultati razrade i argumentacije, te se šalje jasna poruka auditorijumu.

KARAKTERISTIKE USPEŠNOG I KVALITETNOG GOVORA

Nisu svi govori istovetni, po formi i sadržini ali oni nisu jednaki ni po pitanju kvaliteta. Okićen-ulepšan, dopadljiv, uzbudljiv govor ne mora uvek da bude ni kvalitetan. Kvalitet govora-besede se zasniva na logičkom zaključivanju, zanimljivoj temi i argumentaciji-dokazima, ali isto tako govor treba da bude lep, dopadljiv i uzbudljiv. Dobar i uspešan govor karakteriše sledeće: osmišljenost; svrsishodnost; prikladnost; izražajnost; optimalna glasnost; zasnovanost na strogo poštovanju književnih i govornih normi potpuno usklađen sa ABC trojstvom.

Osmišljenost govora, podrazumeva to da dobar govor ne može biti, ako nije jasno i precizno osmišljen.

Svrsishodnost govora, znači da svaka verbalna komunikacija, neovisno od vrste, obima i sadržaja, ima neki cilj, odnosno svrhu.

Prikladnost govora, je jedna od važnih karakteristika kvalitetnog i uspešnog govora. Neprikladan govor će dati potpuno suprotan rezultat od željenog, može dovesti do neželjenih pa i konfliktnih situacija.

Pravilnost, znači da dobar i uspešan govor može biti samo onaj koji je izložen logički valjano i pravilnim jezikom, koji auditorijum razume i prihvata.

Izražajnost, znači da govornik treba da pridobije pažnju auditorijuma. On u tome može uspeti, ukoliko njegovo izlaganje bude tako uzvišeno, jasno i zanimljivo da se može slušati i razumeti bez većih napora. Najmudriji govor, koji auditorijum ne sluša, ili ne razume, neće imati mnogo smisla.

Glasnost, kao karakteristika kvalitetnog govora, podrazumeva da govornik ima glasovne sposobnosti. Nije nevažno kakvim glasom se iskazuje sadržaj neke misli.

ABC trojstvo, znači „Est modus in rebus“ – sve stvari imaju svoju meru. Dakle, meru dobrog i uspešnog govora izražava ABC trojstvo. Bolje rečeno, govor može biti kvalitetan ako se, između ostalog, odlikuje:

- Tačnošću (Accuracy);
- Kratkoćom (Brevity) i
- Jasnošću (Clarity)

Govornik uvek treba da ima na umu sledeće: da oni kojima se obraća žele da budu tačno obavешteni o predmetnoj temi, da je njegov zadatak da ih uveri u važnost i istinitost onoga što im govori.

Dužina govora uvek mora biti dobro odmerena, odnosno prilagođena temi i slušaocima. Dakle, treba reći sve što je u datoj situaciji potrebno a ne zamoriti publiku i ne biti dosadan.

Govor je jasan onoliko koliko govornika slušaoci razumeju. Jasnoću govora ne opredeljuje složena tema, već sposobnost govornika da i najdublje misli približi slušaocima-auditorijumu te da ih učini dostupnim njegovoj perceptivnoj moći.

ZAKLJUČNA ANALIZA, PREDLOZI I PREPORUKE

Savremeno doba u kojem živimo, u središtu naše društvene stvarnosti, poseduje jedan ogromni paradoks. Sa jedne strane nikada nismo bili dostupniji jedni drugima, dok sa druge strane u nama nikada nije bilo više strahovanja od sve veće društvene izolovanosti. Veoma često se pitamo kako je moguće da u društvu ovakve razvijenosti tehnologije interpersonalnog komuniciranja, da skoro ne postoje ljudi ili kutak na zemaljskoj kugli koji se trenutno ne mogu dosegnuti, većina ljudi ima osećaj sve veće društvene izolacije? Da li su ove savremene tehnologije, kako se to često misli, najveći krivci za ovu vrstu osećaja ili se iza toga nalazi neki dublji društveni proces? Da tehnologija ne dobije moć kojom će nas odvojiti od naše prirode pritom nam nudeći surogate društvenog života, studente moramo vratiti udžbenicima, dijalogu, okruglim stolovima, razgovorima i komunikacijama licem u lice. Sve je to moguće učenjem retorike kao tehnike i nauke o lepom govorništvu-besedništvu.

Uvođenjem pravne retorike u obrazovni sistem pravnika, pojavljuju se mnoge dileme i otvorena pitanja, po osnovu usaglašavanja studija s Bolonjskom deklaracijom. Sa druge strane je činjenica da su pozitivni trendovi veoma jaki i nesporni. To možemo posmatrati u smislu podsticanja pravnih fakulteta da preispitaju i učine savremenim sopstvene nastavne sadržaje, odnosno da se izrade novi kurikulumi za fakultet ili silabusi za nastavne predmete. Dalje, uvođenjem pravne retorike u studijski program pravnog fakulteta, pedagoško-didaktičke metode rada se osavremenjavaju, što neminovno unapređuje tehničko-tehnološke uslove rada.

Pozitivni trendovi su prisutni, gledano i iz aspekta podsticaja odnosa pravne retorike sa drugim stručnim predmetima, saradnje nastavnika koji vode različite predmete i implementacija retorike u svaki stručni predmet, kroz praktične vežbe i situacione oblike nastave.

Pravna retorika podstiče mobilnost studenata i nastavnog kadra da svi i stalno uče. Organizovanje tematskih debata, rasprava, rešavanje taktičkih situacija, sudskih rasprava u improvizovanim sudnicama deljenjem različitih uloga, realizacijom programa kroz organizovanje pravne klinike, retorika podstiče takmičenje i rivalitet u smislu dokazivanja ko će biti bolji. Organizovanje

takmičenja u besedništvu je prava prilika da se studenti stimulišu za bolji i kvalitetniji rad i aktivno studiranje. Sve to stvara prostor za svestraniju saradnju sa drugim fakultetima, lokalnom zajednicom, čime se jača autoritet fakulteta kao obrazovne ustanove u okruženju. Tako se podstiče saradnja nadležnih državnih organa (policija, tužilaštvo, sudovi i dr.) i pravnog fakulteta u konkretnoj sredini.

Uvođenjem pravne retorike u studijske programe obrazovanja pravnika u savremeno doba ne treba da predstavlja nostalgiju ili neku vrstu stalnog podsećanja na blistavost i značaj drevne veštine, već prevashodno prepoznavanje potrebe savremenog doba i aktivnog učešća u novim dostignućima, menjajući sebe i inicirajući menjanje i onih oko sebe. Govorni i jezički šabloni u postindustrijskom i informatičkom vremenu moraju da nas zabrinu. Upravo područje govorništva-besedništva je postalo najvažniji prostor savremenog uzdizanja i propadanja. To područje je zanemelo, umesto razgovora sve više je prisutan autistički način govora koji dolazi od „nikoga“, obraća se „nikome“ u formi „negovora“. Imamo govor bez dijaloga i bez susreta, koji postaje opsesija i narcističko ogledanje. U takvoj paradigmi nastupaju govorne kodifikacije nove sajber kulture.

Rad je i napisan da inicira uvođenje pravne retorike u nastavne sadržaje pravnih fakulteta, ne kao alternativni-izborni predmet nego kao obavezan. Ostaje nam da se nadamo da će se zainteresovati i svi oni koji misle da od njih nikada ne mogu postati dobri govornici, da će se roditi veća znatiželja kod onih koji su svesni svojih mogućnosti i kvaliteta, ali nemaju dovoljno smelosti da besede pred auditorijumom. Na kraju se podsetimo poruke starih Latina „kovanjem se postaje kovač“, što bi posebno trebalo da pokrene sve one koji nemaju dovoljno samopouzdanja i hrabrosti, a za sve one koji smatraju da imaju dosta govorničkog talenta i veštine u besedništvu, potrebno je podsećanje na staru-poznatu kinesku izreku „dragom kamenu je potrebna ruka veštog majstora“.

Retorika je plemenita nauka, umetnost i veština, čiji je glavni cilj da iznosi istinu. Prikladnim govorom se može uvek uticati na misao, osećanje, volju i aktivnosti drugih ljudi u našem okruženju. Menjajmo sebe da bi se menjali i drugi oko nas.

LITERATURA:

1. Aristotel, (1989), Retorika-sa starohelenskog preveo studiju i komentare sačinio Marko Višić, ITP „Naprijed“, Zagreb
2. Avramović S., (2009), Rhetorike techne-veština besedništva i javni nastupi-drugo izdanje, Pravni fakultet Univerzitet u Beogradu, Javno preduzeće „Službeni glasnik“, Beograd
3. Hart H., (2013), Pojam prava, s predgovorom Leslija Grina preveli Dušan Vranjanac i Goran Dajović, Pravni fakultet u Beogradu, JP Službeni glasnik, Beograd
4. Ketj M., (2004), Kako postati dobar govornik-prvo izdanje, s engleskog prevela Biljana Dojčinović-Nešić, Kreativni centar, Beograd

5. Kvintilijan M. F., (1967), *Obrazovanje govornika, odabrane strane, sa latinskog preveo, predgovor i komentare napisao Petar Pejčinović*, Izdavačko preduzeće „Veselin Masleša“, Sarajevo
6. Majić M., (2015), *Veština pisanja prvostepene krivične presude, priručnik za krivične studije i pripremu praktičnog dela pravosudnog ispita*, JP Službeni glasnik, Beograd
7. Matijević M., (2014), *Pravne klinike-praktikum-*, Univerzitet za poslovne studije fakultet pravnih nauka, Banja Luka
8. Milić A. D., (2011), *Srpski politički govor modernog doba, drugo dopunjeno izdanje*, JP Službeni glasnik, Beograd
9. Nušić Đ. B., (2011), *Retorika nauka o besedništvu-knjiga 4*, JP Službeni glasnik, Beograd
10. Petrović D., (2013), *Društvenost u doba interneta*, Akademska knjiga, Novi Sad
11. Radonjić R., (2006), *Pravna retorika*, Novinsko izdavačko i grafičko akcionarsko društvo Pobjeda, Podgorica
12. Radulović I., Maričić G., (2013), *Andokid, besednik koji je jednom pogrešio*, NNK internacional, Beograd Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad
13. Vučić K., (2003), *Znamenite besede sveta-izbor*, Zvonik, Beograd
14. Životić R., Stanojević D., (2013), *Retorika i politika*, Jasen, Beograd

LEGAL RHETORIC IN THE EDUCATION STUDY PROGRAMME OF LAWYERS**Phd Marinko Kresoja****Abstract**

The right is inherently related to language and speech, and thus implies that the lawyers and the best speakers. Legal rhetoric is one of the most challenging but the most responsible kind of rhetoric. The speech of lawyers is in operation for a noble cause. Lawyers in essence his speeches aimed at justice and fairness, and therefore this kind of rhetoric is paid exceptionally high attention back to the man's distant past. Lawyer - the speaker in front of you must have a clear goal and that is to prove what it claims. So, for lawyers when they speak, with those who listening him, must not leave any doubt or room for assuming their conclusions. From lawyers, as well as a good speaker, is expected to link the normative legal content and the reality in which they can express themselves. Interpretation of the said content is a condition of their practical realization. Legal rhetoric should not only as a way of expressing the legal content of speech, but also as a way of interpreting the law and justice. The importance of that right they have arguments and interpretations of law, develops and in the area of legal rhetoric, which goes back into the character and its rightful place, especially in the education system of lawyers. The subject of this paper is rhetoric and its structure, with special emphasis on legal rhetoric. Committing to this topic there are several reasons. Legally speaking primarily in the narrow sense (judicial rhetoric) is the oldest known form of rhetoric in general, and as such is the most responsible for the development of rhetoric, then it is most appropriate for the understanding of its essence and meaning. Legally speaking contains a great extent all the other rhetoric, especially political; is not directed only one time, one side of human life, but equally multifaceted focuses on the past, present and future. Furthermore, legally speaking more than any other rhetoric corresponds with the universe of human existence, and as such it is functional, but certainly more necessary one. This is speaking from which and with which it is possible to graduate all other rhetoric, and identify what has to speech as such important in the current situation and the circumstances.

Keywords: rhetoric, oratory, rhetoric, law, speech, speaker.